

Dr. sc. Enis Omerović, vanredni profesor

Prince Sultan University, College of Law, Saudi Arabia

**MEĐUNARODNO PROTUPRAVNO DJELO I MEĐUNARODNI
ZLOČIN: NORMATIVNO UREĐENJE KAO ODGOVOR
MEĐUNARODNE ZAJEDNICE KADA DRŽAVE I MEĐUNARODNE
ORGANIZACIJE SUSTAVNO KRŠE LJUDSKA PRAVA**

Apstrakt: U radu će se pokušati doći do odgovora na mnogobrojne dileme i pravnologičke (teoretske) konstrukcije, kao i praktične poteškoće koje su primjetne u međunarodnopravnoj oblasti u vezi ispravnoga određenja i definiranja međunarodnoga protupravnoga djela, akta ili čina, i, eventualno, njegovih oblika. Uz to, valjalo bi istražiti, ulaze li, prema suvremenom međunarodnom pravu, i međunarodni zločini u opseg međunarodnoga protupravnoga djela shodno njegovome određenju, a temeljem sekundarnih pravila o odgovornosti država i međunarodnih organizacija (Nacrta Pravila o odgovornosti država i međunarodnih organizacija iz 2001/2011). U pogledu terminoloških postavki, ali i razlika, polazimo da su do sada u pravnoj literaturi za obilježavanje povrede međunarodne obaveze, koja je izvršena od države ili međunarodne organizacije, uobičajeni i uvriježeni termini bili „međunarodni delikt“, „delikt“, „protupravni akt“, „nedozvoljeni akt“, „međunarodni prekršaj“. S druge strane, Komisija za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija koristi izraz međunarodno protupravno djelo. Otuda se u radu pokušava naučno predočiti njegovo određenje, ali se promatra i kao osnov odgovornosti država i međunarodnih organizacija. Jednako tako, još uvijek ne postoji jedinstvena definicija međunarodnoga zločina, ali se čini da je, u teoriji i praksi, općeprihvaćeno da se izraz koristi za one zločine koji jesu briga svih država zbog njihova učinka na međunarodno društvo i poredak, zbog njihove naročito užasne prirode, zbog toga što ugrožavaju neke zajedničke vrijednosti čovječanstva i otuda izazivaju snažnu reakciju, poput organiziranoga, sustavnoga ili rasprostranjenoga kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Ovaj pojam obuhvata zapravo najteža djela protiv međunarodnoga prava, međunarodnopravnoga poretka, međunarodne zajednice država i međunarodnih organizacija. No, napuštanjem člana 19. iz konačnoga Nacrta Pravila o odgovornosti država, razborito je postaviti pitanje je li međunarodni zločin danas istoznačnica s teškom povredom obaveza koje proizilaze iz imperativnih normi općeg međunarodnog prava i da li su za ovakve čine predviđene teže posljedice od (ostalih) međunarodnih protupravnih djela i je li se time stvara poseban pravni režim odgovornosti osnovnih međunarodnopravnih subjekata?

Ključne riječi: međunarodno protupravno djelo, međunarodni delikt, međunarodno krivično djelo, međunarodni zločin, odgovornost države, odgovornost međunarodne organizacije, Komisija UN za međunarodno pravo, *jus cogens*

1. Pojam međunarodnoga protupravnoga djela

1.1. Uvod

Međunarodna je zajednica tokom svoga postojanja tražila vjerovatno najadekvatnije mehanizme zaštite i očuvanja fundamentalnih i zajedničkih vrijednosti cijeloga čovječanstva. Vremenom su postajali sve glasniji zahtjevi da se na međunarodnoj razini kažnjavaju pojedinci za najteža protupravna djela, poglavito za najteže oblike kršenja ljudskih prava i sloboda. Uporedo s ovakvim težnjama javljali su se pokreti novih tendencija u smjeru uređenja materije međunarodne odgovornosti država, a kasnije i međunarodnih organizacija za međunarodna protupravna djela. U suvremenom su međunarodnom pravu primjetne i teoretske i praktične poteškoće u vezi ispravnoga određenja i definiranja međunarodnoga protupravnoga djela, međunarodnoga krivičnoga djela, i povrh svega, međunarodnoga zločina, te njihovih odlika i oblika. Držimo da se odavno iskazala znanstvena potreba za jednim istraživanjem ovoga opsega, ponajviše zbog činjenice da se u pravnoj doktrini i praksi ovi izrazi ponekada isprepliću ili se koriste naizmjenično, budući da se vrlo često poimaju identičnima. Istina, iako danas postoje dva odvojena sistema odgovornosti, krivična odgovornost pojedinca i međunarodna odgovornost država i međunarodnih organizacija, oni su međuovisni, međusobno se prožimaju, isprepliću, naslanjaju jedan na drugi, i ne mogu se tek tako mehanički podijeliti.

Ako bi željeli postaviti ili riješiti pitanje međunarodnopravne odgovornosti država i međunarodnih organizacija za međunarodne zločine u užem smislu (*stricto sensu*), u koju skupinu spadaju genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini i zločin agresije, koji se svi redom mogu promatrati kao ciljna, planirana, organizirana, sustavna, rasprostranjena, a nerijetko i dugotrajna ili ponavljajuća kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda, potrebno je definirati i odrediti međunarodno protupravno djelo, kao i to, ulaze li međunarodni zločini *stricto sensu* u opseg međunarodnoga protupravnoga djela shodno njegovome određenju, a temeljem sekundarnih pravila o odgovornosti država i međunarodnih organizacija. U ovom odjeljku pokušaćemo dati odgovore na mnogobrojne dileme i pravnologičke (teoretske) konstrukcije, kao i praktične poteškoće koje su primjetne u ovoj oblasti, te ćemo stoga nastojati pružiti moguća i adekvatna rješenja na detektirana problemska pitanja.

U pogledu terminoloških postavki, ali i razlika, polazimo da su do sada u pravnoj literaturi za obilježavanje povrede međunarodne obaveze, koja je izvršena od države ili međunarodne organizacije, uobičajeni i uvriježeni termini bili „međunarodni delikt“¹, „delikt“, „protupravni akt“, „nedozvoljeni akt“, „međunarodni prekršaj“.² S druge strane, Komisija za međunarodno pravo (ILC) Ujedinjenih nacija (UN) u svojim pravnim aktima, a posebno u Nacrtu pravila o odgovornosti država i Nacrtu Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija za međunarod-

¹ Poblize: J. Andrassy (1976) *Međunarodno pravo*, 6. izd, Zagreb: Školska knjiga, str. 358-359.

² R. Etinski (2010) *Međunarodno javno pravo*, Beograd: Službeni glasnik & Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, str. 233.

na protupravna djela iz 2001/2011, koristi izraz: *međunarodno protupravno djelo* (eng. *internationally wrongful act*; fr. *fait internationalement illicite*), gdje, u našim jezicima, engleski izraz „*act*“ prevodimo kao akt, djelo ili čin. Zapravo, u pravu o odgovornosti država i međunarodnih organizacija (subdisciplini međunarodnog prava) više se preferira prethodnonavedeni francuski izraz negoli fr. *délit*, „ili neki drugi slični izrazi koji mogu imati posebno značenje u domaćem pravu“³. Također, u engleskome jeziku treba izbjegavati izraze poput *tort*, *delict*, ili *delinquency*, jer, strogo uzevši, mogu podsjećati na odgovornost u građanskome pravu, ili, pak, na odgovornost maloljetnika za krivična djela (*maloljetnička odgovornost*, eng. *juvenile delinquency*), dok se u našim jezicima uputnije služiti izrazom – međunarodno protupravno djelo, akt ili čin. Ovo stoga što je međunarodno pravo posebna grana pravne znanosti, koja se primjenjuje na odnose svojih specifičnih subjekata, koja ima svoje posebne formalne, ali i materijalne pravne izvore, pa, sljedstveno tome, i svoje zakonitosti, načela, institute, pravila ponašanja, odlike, svojstva i karakteristike, koje se otuda imaju razlikovati od drugih grana pravne znanosti. Nekada i nije tako mudro posuditi termine iz domaćih pravnih sistema, iz jednoga prostoga razloga – da bi se izbjegla konfuzija, odn. pogrešno razumijevanje pravnih instituta međunarodnoga prava, poput pravne odgovornosti, te da bi se na ispravan, pravno-logički način mogla percipirati *in concreto* njezina pravna narav.⁴

1.2. Međunarodno protupravno djelo kao osnov međunarodnopravne odgovornosti država i međunarodnih organizacija

Opće načelo prava o odgovornosti sadržano je u čl. 1. Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela iz 2001, koji propisuje da „svako međunarodno protupravno djelo države povlači međunarodnu odgovornost te države.“ Čl. 3. Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011. sadrži identično normiranje: „svako međunarodno protupravno djelo međunarodne organizacije povlači međunarodnu odgovornost te organizacije.“ Stalni sud međunarodne pravde (eng. *Permanent Court of International Justice*, PCIJ)⁵ primijenio

³ Tako, J. Crawford (2002) *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*, New York: Cambridge University Press, str. 80.

⁴ Prema običajnome međunarodnome pravu, oslanjanje na načela koja deriviraju iz nacionalnih pravnih sistema je opravdano ukoliko pravila međunarodnoga prava *explicite* referiraju na unutarnje pravo (primjer je čl. 24. st. 1. Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY)) ili ukoliko je takvo referiranje “nužno implicirano samim sadržajem i prirodom koncepta” (prema: *Exchange of Greek and Turkish Population, Advisory Opinion*, P.C.I.J. Reports 1925, Series B, No. 10, str. 19-20).

⁵ Još je Paktom Lige naroda 1922. određeno da Stalni sud međunarodne pravde, kao *forum legale*, koji je djelovao u Den Haagu, i koji je bio glavni sudski organ Lige naroda, predstavljajući na taj način međunarodni sud sličan onome današnjem – Međunarodnome sudu UN-a – ne može suditi pojedincima za izvršavanje zločina protiv mira, ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. Ovaj Sud bilo je prvo stalno međunarodno sudsko tijelo opće nadležnosti koje je donosilo odluke u formi presuda kao i savjetodavna mišljenja. Kao stranke u sporu mogle su se naći jedino države, nikako pojedinci, neovisno o vrsti međunarodnoga pravnoga spora. Tako čl. 14. Pakta

je citirano načelo u mnogim predmetima⁶, a Međunarodni sud u Den Haagu će ga samo nastaviti primjenjivati u svojim slučajevima, kao i arbitražni tribunali u međunarodnopravnim sporovima iznijetim pred njih.⁷ U praksi je općeprihvaćeno da svako međunarodno protupravno djelo države ili međunarodne organizacije povlači pravnu odgovornost te države ili međunarodne organizacije, *iako valja znati da Nacrt Pravila iz 2001/2011. uopće ne predviđa definiciju pojma pravne odgovornosti*⁸, te da tada dolazi do nastanka *novih međunarodnih pravnih odnosa*, pored onih koji su već postojali prije učinjenja takvoga djela.⁹ U Odluci Međunarodnoga suda u predmetu *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)* nalazimo pozivanje na ovo međunarodnopravno načelo, iako se Sud nije referirao na čl. 1. Nacrta Pravila iz 2001: „Sud, ustvrdivši da je Uganda počinila međunarodna protupravna djela koja ustanovljavaju njezinu međunarodnu odgovornost [...] sada prelazi na određenje pravnih posljedica koje takva odgovornost uključuje.“¹⁰ Isti je Sud u predmetu *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* u kontekstu pitanja pripisivanja genocida u Srebrenici Tuženoj strani na temelju ponašanja njezinih organa odredio da je:

„[...] dobro ustanovljeno pravilo, jedan od kamena temeljaca prava o odgovornosti država, da ponašanje bilo kojeg državnog organa treba smatrati djelom države prema međunarodnome pravu, te, prema tome, pokreće odgovornost države ukoliko ono predstavlja kršenje neke međunarodne obaveze države. Ovo pravilo, koje je jedno od pravila međunarodnoga običajnoga prava [...].“¹¹

Nastavno na prethodno, Sud je u istome predmetu zaključio da „ako neki organ države ili osoba ili grupa čiji se postupci zakonito pripisuju toj državi izvrši jedno od zabranjenih djela čl. III Konvencije, nastaje međunarodna odgovornost

stipulira: „Vijeće [Lige naroda] će formulirati i podnijeti državama članicama Lige na usvajanje planove za formiranje Stalnoga suda međunarodne pravde. Sud će biti nadležan odlučivati o bilo kojem sporu međunarodnoga karaktera koji mu države članice podnesu na rješavanje. Sud, također, može davati savjetodavno mišljenje o bilo kojem sporu ili pitanju koje mu uputi Vijeće ili Skupština [Lige naroda].“ „Dok je Stalni sud međunarodne pravde bio neovisan od Lige naroda, Međunarodni sud pravde predstavlja jedan od glavnih organa Ujedinjenih nacija.“ S. Džajić (2012) *Međunarodno pravosuđe*, Beograd: Službeni glasnik, str. 56.

⁶ Primjera radi, u predmetu *Phosphates in Morocco*, PCIJ je odredio da kada neka država učini međunarodno protupravno djelo protiv druge države, međunarodna odgovornost se formira „odmah između date dvije države“ (*Phosphates in Morocco, Preliminary Objections, 1938, P.C.I.J., Series A/B, No. 74*, p. 10, na str. 28).

⁷ Poblize u: J. Crawford (2002) *op. cit.*, str. 77-78.

⁸ *Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, with Commentaries* (2011), New York: United Nations, str. 13.

⁹ Cf. J. Crawford (2002) *op. cit.*, str. 78.

¹⁰ *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, ICJ Reports 2005, p. 168, par. 251.

¹¹ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, ICJ Reports 2007, p. 43, par. 385.

te države.¹² I na kraju, pomenimo i odluku u predmetu *Ilasçu and others v. Russia and Moldova* Europskoga suda za ljudska prava iz 2004, u kojem je Sud prep znao da je odgovornost države za povredu međunarodne obaveze priznato načelo međunarodnoga prava, onako kako to dokazuje rad ILC.¹³

Iako relativno novijega nastanka, materija pravne „odgovornosti međunarodnih organizacija za međunarodne protupravne čine, u međunarodnoj je praksi, čini se, ipak dobila određena običajnopravna pravila.“¹⁴ Tako je opće pravilo da kada neka međunarodna organizacija počini protupravno djelo po međunarodnome pravu dolazi do njezine pravne odgovornosti.¹⁵ Kao što je poznato,

„međunarodnopravna osobnost u pravilu uključuje i deliktnu sposobnost međunarodnopravnoga subjekta, dakle sposobnost da povrijedi subjektivno međunarodno pravo drugoga međunarodnopravnoga subjekta, a onda i pravnu odgovornost predviđenu pravilima međunarodnoga prava za počinjeni protupravni čin.“¹⁶

Uočavamo stoga da je danas međunarodnim organizacijama priznata mogućnost vlastite neposredne pravne odgovornosti za međunarodne protupravne čine.¹⁷ Pritom, valja razlikovati odgovornost međunarodne organizacije prema drugim međunarodnopravnim subjektima (prvenstveno državama i drugim međunarodnim organizacijama), od odgovornosti organizacije prema svojim službenicima.¹⁸

Potvrdu prednjem načelu nalazimo u Savjetodavnome mišljenju Međunarodnoga suda u predmetu *Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights*, u kojem je Sud naglasio da je

„[...] pitanje imuniteta iz pravnoga procesa različito od pitanja kompenzacije za bilo koju štetu nastalu kao rezultat djela učinjenih od Ujedinjenih nacija ili njezinih agenata kada su djelovali u svome službenome kapacitetu. Može biti zahtijevano da Ujedinjene nacije snose odgovornost za štetu koja proizilazi iz takvih djela.“¹⁹

¹² *Ibid*, par. 179.

¹³ ECtHR, *Ilasçu and others v. Russia and Moldova*, App. No. 48787/99, Reports 2004 – VII, par. 320. Cf. S. Olleson (2007) *The Impact of the ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, preliminary draft, London: British Institute of International and Comparative Law, str. 3.

¹⁴ D. Lapaš (2008) *Pravo međunarodnih organizacija*, Zagreb: Narodne novine, str. 110.

¹⁵ *Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, with Commentaries* (2011), New York: United Nations, str. 13.

¹⁶ D. Lapaš (2008) *op. cit*, str. 109-110.

¹⁷ Za širu raspravu usp. C. Ahlborn (2011) *The Rules of International Organizations and the Law of International Responsibility*, *International Organizations Law Review*, vol. 8, izd. 2, str. 397 – 482.

¹⁸ D. Lapaš (2008) *op. cit*, str. 110.

¹⁹ *Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 1999, p. 62, str. 88–89, par. 66.

Dakle, pitanje odgovornosti pojedinca različito je od pitanja odgovornosti međunarodne organizacije *per se*. To znači da odgovornost jedne međunarodne organizacije ne isključuje pravnu odgovornost države ili grupe država za povredu iste međunarodne obaveze. Drugim riječima, odgovornost država i međunarodnih organizacija uopće ne utječe na krivičnu odgovornost pojedinaca. Shvaćamo, stoga, da u isto vrijeme, dakle, paralelno, mogu postojati različiti režimi pravne odgovornosti za povredu iste međunarodne obaveze.²⁰

No, valjalo bi znati, s ovim u vezi, kako sada tumačiti odredbe dviju UN konvencija o imunitetima i privilegijama UN-a iz 1946, odn. onu o imunitetima i privilegijama specijaliziranih ustanova koje djeluju u sistemu UN-a iz 1947²¹, imajući u vidu opće pravilo kod pitanja imuniteta međunarodnih organizacija pred državnim sudovima, a koje se ogleda u činjenici da vrijedi presumpcija da države „imaju jurisdikciju prema međunarodnoj organizaciji i njezinim službenicima, osim ako se organizacija, odnosno njezin službenik ne pozovu na imunitet“²², o kojem su nacionalni sudovi pozvani paziti *ex officio*. Da li će se organizacija, kao takva, odreći svoga imuniteta u konkretnome sudskome postupku ili će se, kao izvorni nositelj povlastica i imuniteta, odreći u odnosu na svoga službenika, sasvim je drugo problemsko pitanje.

Nadalje, Nacrt Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela iz 2001, u čl. 2. (koji nosi naslov: elementi međunarodnoga protupravnoga djela države), definira međunarodno protupravno djelo države „kada je ponašanje koje se sastoji od činjenja ili propuštanja: (a) pripisivo državi po međunarodnome pravu; i (b) konstituira povredu međunarodne obaveze države.“²³ Jednako tako, čl. 4. Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija (s naslovom: elementi međunarodnoga protupravnoga djela međunarodne organizacije) sadrži istovjetno određenje: „međunarodno protupravno djelo međunarodne organizacije postoji kada je ponašanje koje se sastoji iz činjenja ili propuštanja: (a) pripisivo toj organizaciji po međunarodnome pravu; i (b) konstituira povredu međunarodne obaveze organizacije.“²⁴ „Pripisivost predstavlja subjektivni, a povreda međunarodne obaveze objektivni element odgovornosti.“²⁵ Ova dva elementa specificirana su u presudi

²⁰ Usp. *Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, with Commentaries* (2011), New York: United Nations, str. 14, par. 6; J. Crawford (2002) *op. cit.*, str. 80.

²¹ Ovo je itekako aktuelna tema i može biti zaseban predmet nekog novog istraživanja. Cf. B. Milišavljević (2007) *Nove mirovne misije Organizacije ujedinjenih nacija*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, str. 149.

²² D. Lapaš (2008) *op. cit.*, str. 104.

²³ *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries* (2008), New York: Ujedinjene nacije, str. 34.

²⁴ *Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, with Commentaries* (2011), New York: United Nations, str. 2.

²⁵ V. Đ. Degan (2011) *Međunarodno pravo*, Zagreb: Školska knjiga, str. 349; D. J. Harris (2004) *Cases and Materials on International Law*, 6. izd, London: Sweet & Maxwell, str. 506.

Stalnoga suda međunarodne pravde u predmetu *Phosphates in Morocco* 1938²⁶, ali, također, i u:

„Raspravljajući o odgovornosti Irana zbog zadržavanja američkih diplomatskih i konzularnih predstavnika u Teheranu i Tabrizu [i Shirazu], Međunarodni sud je istaknuo da treba da se ustanove dvije činjenice: 1) da li se akti u pitanju mogu pripisati iranskoj državi; i 2) mora se razmotriti njihova suglasnost ili nesuglasnost s obavezama Irana na osnovu ugovora na snazi ili bilo kojih drugih pravila međunarodnoga prava koja bi se mogla primijeniti.“²⁷

Daljnju afirmaciju osnovne koncepcije prava o odgovornosti država, one iz čl. 2. Nacrta Pravila iz 2001, nalazimo u Presudi Međunarodnoga suda u predmetu *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)* u kojoj

„Sud ustanovivši da je ponašanje UPDF [eng. *Ugandan Peoples' Defence Forces*, bos. Odbrambene snage naroda Ugande, koje su predstavljale dio oružanih snaga Ugande] i službenika i vojnika UPDF pripisivo Ugandi, sada mora ispitati da li ovo ponašanje predstavlja povredu međunarodnih obaveza Ugande.“²⁸

Nacrt Pravila o odgovornosti predstavlja *sekundarno pravilo* u sistemu međunarodnoga prava, *i.e.* predmetna definicija, odn. pojmovno određenje, ima stoga karakter upućujuće ili blanketne pravne norme, što znači da ćemo samo na temelju činjeničnoga stanja i *primarnih pravila* međunarodnoga prava, tj. analizom materijalnih pravnih pravila u ovome smislu i za ove svrhe, utvrditi da li postoji povreda primarne međunarodne obaveze, što rezultira odgovornošću u međunarodnome pravu za entitete s međunarodnopravnom osobnošću. Sljedstveno tome, valjalo bi napisati da predmetna određenja međunarodnoga protupravnoga djela nisu potpuna ukoliko ne izvršimo uvid u međunarodne ugovore i druge formalne izvore međunarodnoga prava, kako bi cjelovito i sveobuhvatno odredili *pojam* i *definiciju* međunarodnoga protupravnoga djela u smislu međunarodnih zločina *stricto sensu*, na način da će predmet *prve analize* biti povreda ili kršenje međunarodne obaveze države i međunarodne organizacije. U ovu svrhu potrebno je imati spoznaju o definiciji, pravnoj naravi i vrstama međunarodnih obaveza/dužnosti država i međunarodnih organizacija, uzimajući u obzir i univerzalnu

²⁶ *Phosphates in Morocco, Preliminary Objections, 1938, P.C.I.J., Series A/B, No. 74, p. 10.*

²⁷ *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Presuda, I.C.J. Reports 1980, p. 3. (str. 29).* Nav. prema: R. Etinski (2010) *op. cit.*, str. 233; „Po međunarodnome pravu, neovisno o bilo kojoj konvenciji, da bi se jedna država mogla pozvati na odgovornost nužno je da protupravni međunarodni akt bude njoj pripisan, tj. da postoji njezino kršenje neke dužnosti nametnute joj međunarodnim juridičkim standardom.“ (*Mexico-United States General Claims Commission, Dickson Car Wheel Company (U.S.A.) v. United Mexican States*, July 1931, UNRIIAA, vol. IV (2006) New York: United Nations, str. 669-691, na str. 678).

²⁸ *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, ICJ Reports 2005, p. 168, par. 215. Cf. S. Olleson (2007) The Impact of the ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, preliminary draft, London: British Institute of International and Comparative Law, str.*

međunarodnu obavezu da subjekti međunarodnoga prava sve obaveze ispunjavaju, a shodno općim načelima prava, savjesno i u najboljoj namjeri, odn. u dobroj vjeri²⁹.

Kao opće pravilo stoji da se u međunarodnome pravu ideja povrede obaveze često izjednačavala s ponašanjem koje je protivno pravima drugih. Tako je Stalni sud međunarodne pravde u predmetu *Phosphates in Morocco* raspravljao o aktu koji je „protivan ugovornim pravima druge države“³⁰. Valjalo bi znati „da nema međunarodnih obaveza subjekta međunarodnoga prava koja nisu skopčana s međunarodnim pravom drugoga subjekta ili subjekata, pa čak i sa sveukupnošću drugih subjekata (međunarodne zajednice kao cjeline).“³¹

U pogledu međunarodnih organizacija, predviđeno je postojanje pravne odgovornosti međunarodnih organizacija za međunarodne protupravne čine, „kako one proizišle iz činjenja, tako i one proizišle iz propusta, dakako ako su [...] pripisivi međunarodnoj organizaciji, te predstavljaju kršenje neke njezine međunarodnopravne obaveze.“³² Stoga je pretpostavka odgovornosti organizacije postojanje međunarodnoga protupravnoga čina „kao djelovanja pripisivoga organizaciji koje predstavlja povredu neke njezine međunarodnopravne obaveze bez obzira na pravni izvor ili narav te obaveze.“³³ Stoga će njezina odgovornost jednako postojati u uvjetima povrede norme općeg međunarodnog prava, ali i „za povredu normi vlastitoga pravnoga sistema (npr. „ustava“ organizacije) jer je i ona sama njima vezana.“³⁴

U ovome dijelu pravnologičke konstrukcije i razumijevanja preostaje nam istražiti što predstavlja i kada dolazi do kršenja ili povrede međunarodne obaveze od strane država i međunarodnih organizacija u pogledu međunarodnih zločina *stricto sensu*. Pripisivost, atribucija ili imputiranje (eng. *attribution*) međunarodnoga protupravnoga djela državi i međunarodnoj organizaciji³⁵ neće biti predmetom znanstvene elaboracije, već bi mogao biti predmetom nekoga drugoga znanstvenoga ispitivanja.

U čl. 3. Nacrta Pravila o odgovornosti država i čl. 5. Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija (određenje djela države/međunarodne organizacije kao međunarodno protupravnoga) stoji da se „određenje djela države

²⁹ Načelo sadržano u čl. 26. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969: „svaki ugovor koji je na snazi obavezujući je za strane ugovornice i one ga moraju izvršavati u dobroj vjeri.“

³⁰ *Phosphates in Morocco, Preliminary Objections, 1938, P.C.I.J., Series A/B, No. 74*, p. 10, na str. 28.

³¹ J. Crawford (2002) *op. cit.*, str. 83.

³² D. Lapaš (2008) *op. cit.*, str. 111.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.* V. *Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Savjetodavno mišljenje, I.C.J. Reports 1980*, p. 73, na str. 96-98.

³⁵ Međunarodne organizacije također odgovaraju za sve čine svojih organa, ali i svojih službenika, osoba ili grupa pod njihovim nadzorom (npr. oružane snage i mirovne misije pod upravom UN-a, NATO-a i sl.) (prema: D. Lapaš (2008) *op. cit.*, str. 112).

[međunarodne organizacije] kao međunarodno protupravno vrši po međunarodnome pravu.³⁶ Ovo znači da se neko djelo kao protupravno određuje *po međunarodnom pravu* neovisno o njegovom određenju u unutrašnjem pravu neke države.³⁷ Drugim riječima, akt države ne može se okarakterizirati kao međunarodno protupravno djelo osim ukoliko ono predstavlja povredu međunarodne obaveze, čak i ako se ona ogleda u kršenju neke odredbe unutrašnjega prava odnosno države.³⁸ Štaviše, država se ne može pozvati na svoje unutrašnje pravo u cilju opravdavanja svoga akta.³⁹ Naime, „akt se države mora okarakterizirati kao međunarodno protupravan ukoliko on znači povredu međunarodne obaveze, čak i u situaciji kada taj akt ne proturječi njezinome unutrašnjem pravu – čak i onda kada je prema svome pravu država zapravo obavezana da se ponaša na takav način.“⁴⁰ Međunarodnopravno načelo, da se karakterizacija akta države, je li on međunarodno protupravan ili nije, rukovodi međunarodnim pravom, oslikano je u više odluka međunarodnih sudskih i arbitražnih tijela.⁴¹

³⁶ *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries* (2008), New York: Ujedinjene nacije, str. 36; *Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, with Commentaries* (2011), New York: United Nations, str. 3.

³⁷ *Ibid.* Slijedom ovoga tumačenja, države koje nisu ratificirale, odn. pristupile ili naslijedile (notifikacijom o sukcesiji) UN Konvenciju o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. (Konvenciju o genocidu) ne mogu počiniti ovaj zločin, tj. ne mogu se smatrati pravno slobodnima, a da u isto vrijeme, ne povrijede međunarodnu obavezu *erga omnes per se*. Naprimjer, Japan, koji još uvijek nije stranka Konvencije, zajedno s još nekih pedesetak država koje se također ne smatraju stranama ugovornicama ovog međunarodnog dokumenta, ne može počiniti odnosni zločin i tvrditi da se uspostavljanje pravne odgovornosti države utvrđuje po nacionalnim pravnim propisima države Japana. S druge strane, znakovito je da su svih pet država stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a stranke Konvencije.

³⁸ J. Crawford (2002) *op. cit.*, str. 86.

³⁹ Ovo međunarodnopravno načelo pronalazimo u Nacrtu Deklaracije ILC-a o pravima i dužnostima država, u kojem čl. 13. predviđa: „Svaka država ima dužnost da u dobroj vjeri izvršava svoje obaveze koje proistječu iz ugovora i drugih izvora međunarodnoga prava, i ne može se pozvati na odredbe u svome ustavu ili svojim zakonima kao opravdanje za propust da izvrši ovu dužnost.“ (Rezolucija Opće skupštine UN-a, br. 375 (IV) od 6. decembra 1949). Također, potvrdu ovoga načela nalazimo i u Bečkoj konvenciji o pravu ugovora iz 1969, u kojoj čl. 27. propisuje da se: „Strana ugovornica ne može pozvati na odredbe svoga unutarnjega prava kao opravdanje za svoj propust da izvrši neki ugovor [...]“.

⁴⁰ J. Crawford (2002) *op. cit.*, str. 86. Predstavlja ovo očit primjer primata pravila međunarodnoga prava nad unutarnjim pravom država.

⁴¹ PCIJ: *Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in the Danzig Territory*, 1932, P.C.I.J., Series A/B, No. 44, str. 4; *Lotus*, 1927, P.C.I.J., Series A, No. 10, na str. 24; *S.S. Wimbledon*, 1923, P.C.I.J., Series A, No. 1, na str. 29-30; *Greco-Bulgarian "Communities"*, 1930, P.C.I.J., Series B, No. 17, na str. 32; *Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex*, 1930, P.C.I.J., Series A, No. 24, na str. 12; *Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex*, 1932, P.C.I.J., Series A/B, No. 46, p. 96, na str. 167; *Exchange of Greek and Turkish Populations*, 1925, P.C.I.J., Series B, No. 10, na str. 20; *Jurisdiction of the Courts of Danzig*, 1928, P.C.I.J., Series B, No. 15, na str. 26-27. ICJ: *Fisheries*, I.C.J. Reports 1951, p. 116, na str. 132; *Nottebohm, Preliminary Objection*, I.C.J. Reports 1953, p. 111, na str. 123; *Application of the Convention of 1902 Governing the Guardianship of Infants*, I.C.J. Reports 1958, p. 55, na str.

Međunarodnopravno načelo da se država ne može pozvati na svoje unutrašnje pravo u cilju opravdavanja svoga akta ne može baš vrijediti i za međunarodne organizacije, budući da se uglavnom shvata da se „pravila međunarodne organizacije ne mogu oštro odvojiti od međunarodnoga prava.“⁴² Zapravo, vrlo često je konstitutivni ili osnivački akt neke međunarodne organizacije međunarodni ugovor ili neki drugi instrument na koji se primjenjuju pravila međunarodnoga prava.⁴³ No, kao gledište djelimično suprotno ovome je ono D. Lapaša, koji ukazuje da međunarodna organizacija činjenje međunarodnoga protupravnoga čina ne može opravdati „pozivanjem na djelovanje u skladu s pravilima svoga vlastitoga pravnoga sistema.“⁴⁴

Da li je djelo države i međunarodne organizacije protupravno po međunarodnome pravu ovisi da li u svakom konkretnom slučaju dolazi do *povrede* međunarodne obaveze. Međunarodna se obaveza *per se* određuje primarnim pravilima međunarodnoga prava koji predstavljaju njegove formalne izvore, *i.e.* međunarodnim običajnim pravnim pravilima, međunarodnim ugovorima, općim pravnim načelima, načelima međunarodnoga prava,⁴⁵ kao i pravilima međunarodne organizacije⁴⁶, dok se *pripisivost* tako određenoga djela nekoj državi i međunarodnoj organizaciji ispituje i utvrđuje uglavnom sekundarnim pravilima međunarodnoga prava, kakav je koncept pravila o odgovornosti država i međunarodnih organizacija za međunarodna protupravna djela.

Stoga potvrđujemo, da bi postojalo neko međunarodno protupravno djelo, nužno moraju biti ispunjena dva *kumulativno* određena uvjeta: povreda međunarodne obaveze i pripisivost takve povrede državi i međunarodnoj organizaciji.

67; *Applicability of the Obligation to Arbitrate under Section 21 of the United Nations Headquarters Agreement of 26 June 1947*, I.C.J. Reports 1988, p. 12, na str. 34-35, par. 57; *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, I.C.J. Reports 1949, p. 174, na str. 180; *Elettronica Sicula S.p.A. (ELSI)*, I.C.J. Reports 1989, p. 15. Svakako, šire u: D. J. Harris (2004) *op. cit.*

⁴² *Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, with Commentaries* (2011), New York: United Nations, str. 15.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ D. Lapaš (2008) *op. cit.*, str. 112. Tako, ovdje, baš kao i u odnosu međunarodnoga s unutarnjim pravnim sistemima država, dolazi do izražaja tzv. dualistička koncepcija. „Iako je pravni sistem međunarodne organizacije dio međunarodnoga prava, on obavezuje tek organizaciju i njezine države članice, pa stoga uvijek ostaje partikularnim međunarodnim pravom bez mogućnosti da formalno obaveže međunarodnopravne subjekte izvan pravnoga sistema organizacije.“ (*Ibid.*). No, da li se ovakvo gledište može uzeti bezrezervno, posebno imajući u vidu duh i slovo glave VII Povelje UN-a, odn. međunarodnu obavezu poštivanja i nesumnjive primjene svih odluka Vijeća sigurnosti UN-a kada djeluje temeljem ove glave?

⁴⁵ Usp. s čl. 38. Statuta Međunarodnoga suda iz 1945.

⁴⁶ Usp. s. čl. 2. st. 1 (b) Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011.

2. Međunarodni zločin

2.1. Određenje međunarodnoga krivičnoga djela

Glavna je intencija da međunarodno krivično djelo definiramo iz ugla međunarodnoga prava, zapravo s aspekta pravnoga režima odgovornosti država i međunarodnih organizacija, ne ukazujući istovremeno ni na pojedinca niti na načelo individualne krivične odgovornosti, već isključivo na glavne subjekte međunarodnoga prava – države i međunarodne organizacije. Tako se međunarodno krivično djelo, shvaćeno u onom iskonskom i svojem najuopćenitijemu smislu, može odrediti kao povreda međunarodne obaveze koja je određena u međunarodnome ugovoru ili općem običajnom međunarodnom pravu kao međunarodno krivično djelo.

Secundo, na temelju ovoga određenja međunarodnoga krivičnoga djela, s naglaskom na njegove gradivne elemente, cijenimo da bi bilo značajno napraviti usporedbu sa sljedećom definicijom, prema kojoj se međunarodno krivično djelo ima razumjeti: a) kao ljudsko ponašanje koje predstavlja povredu međunarodnopravnoga poretka i da je kao takvo protivno tom poretku; b) da se to ponašanje poduzima u namjeri da se ugroze ili povrijede osnovni interesi te zajednice koji su zaštićeni međunarodnim pravom, zbog čega je takvo ponašanje opasno po međunarodnu zajednicu; te c) da su to djela koja su međunarodnim pravom okvalificirana kao krivična. Prema datome određenju, u pravu o odgovornosti međunarodno krivično djelo bi se moglo shvatiti kao: a) ponašanje države i međunarodne organizacije koje predstavlja povredu međunarodne obaveze međunarodnopravnoga poretka; b) da se takvim ponašanjem ugrožavaju ili vrijeđaju osnovni interesi međunarodne zajednice u cjelini koji su zaštićeni međunarodnim pravom, zbog čega je takvo ponašanje opasno i šteti međunarodnoj zajednici u cjelini; te c) da su to djela koja imaju svoj formalni izvor u međunarodnome ugovornome i običajnome pravu.

Za svrhe definicije međunarodnoga zločina *stricto sensu*, ovome možemo dodati još i četvrti element: d) da se radi o ozbiljnoj povredi međunarodne obaveze koja proistječe iz kogentne norme općega međunarodnoga prava. Dâ se primjetiti da smo, u odnosu na prvo određenje, kod odgovornosti država i međunarodnih organizacija za činjenje međunarodnih krivičnih djela izostavili subjektivnu odrednicu – namjeru, koja je ciljano utkana u prvu definiciju za svrhe individualne krivične odgovornosti, budući da je krivičnopravna odgovornost pojedinca isključivo subjektivne naravi. Suprotno tome, međunarodnopravna odgovornost države i međunarodne organizacije je objektivne naravi, ili objektivno-subjektivne (mješovite) prirode, što znači da u određenim situacijama, shodno primarnim pravilima u pravu o odgovornosti, i ovdje vidimo subjektivnu odrednicu.

Tertio, na temelju realističkoga shvatanja, međunarodno krivično djelo možemo odrediti kao svako djelo a) koje ima svoj izvor određenja per se u međunarodnome pravu; b) čija se radnja sastoji iz povrede međunarodne obaveze koja je

kao takva bitna za međunarodnu zajednicu u cjelini; c) da se posljedica ogleda u povredi ili ugrožavanju pravnoga dobra ili vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom; d) da posljedica može nastati u odnosu na državu, skupinu država, međunarodnu organizaciju, skupinu međunarodnih organizacija ili [u konačnici] u odnosu na međunarodnu zajednicu u cjelini.

Sljedstveno navedenome, zajednička karakteristika svih ovih definicija međunarodnoga krivičnoga djela u svjetlu prava o odgovornosti ogleda se u tome što je subjekt počinjenja djela država i/ili međunarodna organizacija, dok je objekt djela, u smislu „žrtve“ također država, međunarodna organizacija i/ili međunarodna zajednica u cjelini.

2.2. Opći pojam i osnovne odlike međunarodnoga zločina

Međunarodno pravo se ponekada doima kao nesavršen sistem pravnih pravila. „Tvrđiti da postoji bilo kakav učinak odredaba Povelje [UN] u vezi s prohibicijom prijetnje i upotrebe sile je čista fantazija.“⁴⁷ Ovo posebno imajući u vidu podatak da su od mjera Vijeća sigurnosti u ovome smislu u praksi stvarno izuzete države, njih pet stalnih članica ovoga organa UN-a u uvjetima kada je „neka od njih sama počinitelj [međunarodnih] zločina (npr. [...] Ruska Federacija u Čečeniji⁴⁸ ili Sjedinjene Američke Države u Afganistanu, Iraku⁴⁹ ili u njihovoj vojnoj bazi u Gvantanamu na Kubi⁵⁰) ili ako ih neka druga država vrši pod zaštitom neke od njih (npr. Izrael na okupiranim palestinskim područjima⁵¹).“⁵² „Umjesto središnjega zakonodavnoga organa koji bi imao vlast da za čitavu međunarodnu zajednicu država propiše samu definiciju međunarodnih zločina, pravne posljedi-

⁴⁷ K. Marek (1978-79) *Criminalizing State Responsibility*, *Revue Belge de Droit International* 14, str. 468.

⁴⁸ Npr. Human Rights Watch, *War Crimes In Chechnya and the Response of the West. Testimony before the Senate Committee on Foreign Relations*, 29. februar 2000, dost. na: <https://www.hrw.org/news/2000/02/29/war-crimes-chechnya-and-response-west> (prist. 11. novembar 2022).

⁴⁹ Human Rights Watch, *Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq*, 2003, dost. u: M. Sassòli, A. A. Bouvier, A. Quintin (2011) *How Does Law Protect in War? Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, vol. II, 3. proš. i dop. izd, Geneva: International Committee of the Red Cross, str. 1543-1553; Human Rights Watch, *Hearts and Minds: Post-war Civilian Deaths in Baghdad Caused by U.S. Forces*, 2003, dost. u: *Ibid*, str. 1555-1559; v. i Executive Summary of Article 15-6 Investigation of the 800th Military Police Brigade by Maj. Gen. A. M. Taguba, poznat kao *The Taguba Report*, *Ibid*, str. 1560-1572. U pogledu Iraka, v. i: *Ibid*, str. 1573-1611. Jednako tako: P. Sands (2006) *Lawless World. Making and Breaking Global Rules*, London: Penguin Books, str. 174-204. Usp. s Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a, br. 1546 (2004) o kraju okupacije u ovoj državi.

⁵⁰ P. Sands (2006) *op. cit*, str. 143-173.

⁵¹ Najznakovitija dokumentacija i izvori s ovim u vezi prikupljeni su u: M. Sassòli, A. A. Bouvier, A. Quintin (2011) *op. cit*, vol. II, str. 961-1285.

⁵² V. Đ. Degan (2011) *op. cit*, str. 391, ft. 135. Znakovito je da su svih pet država stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a ujedno i svjetske nuklearne sile (Ruska Federacija, Sjedinjene Američke Države, Narodna Republika Kina, Republika Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo).

ce njihova počinjenja i njihove razlike u odnosu na ostala međunarodna krivična djela“, ti zločini nastaju „u običajnom procesu uz sudjelovanje država, i to najčešće njihovim učešćem u konvencijama o njihovoj kodifikaciji.“⁵³ „Praksa država je odlučujuća determinanta u stvaranju međunarodnoga prava (uključujući međunarodno krivično pravo) [...]“⁵⁴

Posljedično ovome, još uvijek ne postoji jedinstvena definicija međunarodnoga zločina (eng. *international crime*; fr. *crime international*), ali se izraz koristi za one zločine koji jesu briga svih država zbog njihova učinka na međunarodno društvo, ili zbog njihove naročito užasne prirode.⁵⁵ Jednako tako, čini se da je posebno teško pronaći adekvatnu definiciju zločina u međunarodnome pravu o odgovornosti država i međunarodnih organizacija.⁵⁶ S druge strane, također se čini da je gotovo nemoguće u cijelosti definirati kategoriju međunarodnih zločina strogo prema kriterijima nacionalnoga krivičnoga prava.⁵⁷

„Već od najranijih dana razvitka naše civilizacije, a osobito od početka XIX stoljeća javlja se težnja da se međunarodnopravno normiraju zločini koji ugrožavaju neke zajedničke vrijednosti i izazivaju snažnu reakciju“ u međunarodnoj zajednici, a koji su bili „ili neprimjereno ili nedostatno uređeni nacionalnim pravom“ – tako se u međunarodno pravo uvodi pojam međunarodnoga zločina.⁵⁸ Istina, izuzev piratstva⁵⁹, svi međunarodni zločini koje međunarodnopravni poredak danas poznaje, međunarodnopravno su formulirani tek u XX stoljeću. Drugim riječima, tek su u prošlom stoljeću načinjeni napor da određeni akti budu tretirani ili dobiju status međunarodnoga zločina.

Da bi neki međunarodni zločin u općem međunarodnom pravu *nastao*, mora biti ispunjeno više uvjeta: 1) mora se raditi o *općoj običajnoj normi* koja kao pravilo pozitivnoga međunarodnoga prava obavezuje sve države i sve međunarodne

⁵³ V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 183.

⁵⁴ Y. Dinstein (1985) *International Criminal Law*, 20 *Israel Law Review* 206, str. 221.

⁵⁵ A. Aust (2009) *Handbook of International Law*, New York: Cambridge University Press, str. 268.

⁵⁶ Tako, G. Gilbert (1990) *The Criminal Responsibility of States* 39 *International and Comparative Law Quarterly* 345, str. 346-347.

⁵⁷ V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *op. cit.*, str. 185.

⁵⁸ V. Crnić-Grotić (1996) *Međunarodni zločin i kazna. Razvoj pojma međunarodnog zločina u međunarodnom pravu*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 17, br. 2, str. 340. Također od iste autorice, v. V. Crnić-Grotić (1997) *Kršenje ljudskih prava kao međunarodni zločin*, *Vladavina prava*, god. I, br. 2-3, str. 39-58.

⁵⁹ Ovo se međunarodno krivično djelo posljednjih desetljeća ponovno pojavljuje, poglavito u prostoru u blizini obala Somalije (Afrika) te u Malajskome prolazu (Azija). Djelo piratstva *jure gentium* definirano je prvobitno čl. 15. Konvencije o otvorenome moru iz 1958, što će kasnije biti potvrđeno čl. 101. UN Konvencije o pravu mora iz 1982. Poblje o ovome djelu u: B. Krivokapić (2011) *Aktuelni problemi međunarodnog prava*, Beograd: Službeni glasnik, str. 635-716; M. N. Shaw (2003) *International Law*, 5. izd, Cambridge: Cambridge University Press, str. 593.

(među)vladine organizacije⁶⁰; 2) mora se raditi o imperativnim normama općega međunarodnoga prava⁶¹; 3) mora se raditi o povredi takve međunarodne obaveze koja je s jedne strane bitna za interese međunarodne zajednice u cjelini⁶², i da je

⁶⁰ Ukoliko nekom međunarodnom ugovoru nije pristupila važna skupina država, npr. jedna ili više stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a, odredbe iz toga međunarodnoga ugovora ne mogu postati dio običajnoga međunarodnoga prava.

⁶¹ Zapravo, takva pravila istovremeno imaju biti kogentne norme općega međunarodnoga prava, onako kako ih definira čl. 53. Bečke konvencije o pravu ugovora. To znači da ovdje nema mjesta običajnim pravilima koja spadaju u *jus dispositivum* (tako, V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *op. cit.*, str. 181-182). U ovom smislu v. npr. UN Konvenciju o genocidu; Usp. M. C. Bassiouni (1996) *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes, Law and Contemporary Problems*, vol. 59, br. 4, str. 68-69.

⁶² U tom smislu, ulomak iz Preambule Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina *apartheida*: „[...] *Primjećujući* da, u Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, određene radnje koje mogu također biti okvalificirane kao radnje *apartheida* predstavljaju zločin po međunarodnome pravu [...] *primjećujući* da je Vijeće sigurnosti naglasilo da *apartheid* i njegovo kontinuirano pojačavanje i ekspanzija ozbiljno uznemiruju i prijetje međunarodnome miru i sigurnosti.“ U Preambuli Konvencije o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti iz 1968. naglašava se da su „ratni zločini i zločini protiv čovječnosti među najtežim zločinima po međunarodnome pravu“. Jednako tako, prema Deklaraciji Opće skupštine UN-a, proklamiranoj u Rezoluciji, br. 96 (I) iz 1946, genocid je zločin po međunarodnome pravu koji je u suprotnosti s duhom i ciljevima UN-a i koji civilizirani svijet osuđuje. U Preambuli UN Konvencije o genocidu strane ugovornice se pozivaju na potonju izjavu, priznajući istovremeno „da je u svim periodima historije genocid izazvao velike gubitke čovječanstvu, i [da su] ubijeđene da je za oslobođenje čovječanstva od tako užasne nedaće nužna međunarodna suradnja.“ Također, v. Savjetodavno mišljenje Međunarodnoga suda iz 1951 (*Reservations to the Convention on Genocide, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1951, p. 15*). U pogledu zločina agresije, u Preambuli Dodatka Rezoluciji Opće skupštine UN-a, br. 3314 iz 1974 (Definicija agresije), mada izravno nema pomena da je ovaj zločin protivan interesima međunarodne zajednice u cjelini, ukazuje se, između ostaloga, da je agresija najozbiljniji i opasni oblik protupravne upotrebe sile, posebno u uvjetima prisustva svih vrsta oružja za masovno uništenje, s mogućom prijetnjom svjetskoga sukoba i svih njegovih katastrofalnih posljedica. Čl. 5. istoga dokumenta predviđa da je „agresivni rat zločin protiv međunarodnoga mira“. Glede zločina protiv čovječnosti, valja ukazati na svojevrsni paradoks koji se dogodio prije čl. 7. Rimskoga statuta. Naime, još uvijek nije usvojena međunarodna konvencija koja bi na jednome mjestu tretirala isključivo ovu skupinu zločina po međunarodnome pravu, iako ILC radi na svojevrsnoj kodifikaciji zločina protiv čovječnosti, koja će nekada u budućnosti, najvjerojatnije, poprimiti formu mnogostranoga međunarodnoga ugovora, poput UN Konvencije o genocidu. Istina, iako u međunarodnome pravu ne postoji konvencijska definicija zločina protiv čovječnosti, postoji ona statutarne. Zbog ovoga, nazovimo, propusta, mnoge države prije 1998. u svojim nacionalnim pravnim propisima nisu bile inkriminirale ove zločine. Otuda ilustrativni primjer paradoksa može predstavljati činjenica da je „odgovarajuća glava u posebnome dijelu krivičnih zakona iz bivše SFRJ nosila naslov: „krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnoga prava“, a zločini protiv čovječnosti kao takvi u njima nisu figurirali.“ (V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *op. cit.*, str. 185). Nepostojanje međunarodne konvencije o zločinima protiv čovječnosti u strogome smislu dovelo je do toga da danas ne postoji međunarodnougovorna obaveza o međunarodnoj krivičnopravnoj suradnji u odnosu na ovaj međunarodni zločin *stricto sensu*. „Međutim, svojevrsna tačka prekretnica daljnje razvoja ovih zločina načinjena je 2019, kada je ILC usvojila Nacrt Pravila o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti, i time ubrzala dolazak do konačnoga teksta istoimene konvencije. Usvajanje će konvencije značiti prijelaz s fragmentiranosti međunarodnopravnih normi u pogledu ovoga zločina, te potpuni prijelaz iz korpusa općeg običajnog međunarodnog

također cijela ta zajednica priznala takvu povredu međunarodnim zločinom, a ne običnim međunarodnim krivičnim djelom.⁶³ Dakle, nužno je da se radi o povredi „međunarodnih *običajnih* pravila (kao i odredaba ugovora gdje takve odredbe postoje, bilo da kodificiraju ili detaljno izlažu običajno pravo ili doprinose njegovome stvaranju);“⁶⁴ 4) daljnji zahtjev u ovome slijedu može biti da jurisdikciju za takva djela ima neko međunarodno sudište – takvi su svi međunarodni zločini *stricto sensu*, osim, uvjetno uzevši, zločina agresije, jer su, drži se, „važne države spriječile da se ona predvidi“⁶⁵ u Statutu ICTY-a. M. C. Bassiouni za međunarodne zločine koji dosegnu status kogentne norme s odnosnim pravnim dejstvom utvrđuje sljedeće pravne obaveze koje proistječu iz višega statusa ovakvih zločina: prije svega, za ove međunarodne zločine postoji obaveza da se pojedinci počinitelji kazne ili ekstradiraju, ne postoji zastara za ovakve zločine, nema primjene imuniteta⁶⁶ uključujući i glavaru države, primjena ovih obaveza je univerzalna kako za vrijeme mira tako i za vrijeme rata, norme koje određuju ove zločine ne mogu se derogirati u „stanjima nužde“, i, naposljetku, s ovim zločinima korelira primjena univerzalne jurisdikcije.⁶⁷

Međunarodni se zločin otuda može pojmiti kao zločin prema cijeloj međunarodnoj zajednici. No to ipak ne znači da u svakom slučaju povrede međunarodne obaveze svaki član te zajednice ima pravo reagirati. S druge strane, „ima takvih dobara i vrijednosti kojih povreda prema jednom članu zajednice dira interese svakoga člana zajednice u tolikoj mjeri da svakom od njih pripada pravo nastupanja prema povreditelju.“⁶⁸ J. Andrassy je 1976. bio mišljenja da sama međunarodna zajednica nije još „tako organizirana da bi mogla u takvoj prilici pravilno rea-

prava u pravo ugovora (čije će odredbe i dalje predstavljati izraze običajnog prava, ali i *jus cogensa*). Takva će konvencija zasigurno posjedovati dvostruku funkciju: biti će to kodifikacijski ugovor s elementima progresivnoga razvoja međunarodnog prava u ovoj oblasti.“ E. Omerović, A. Grande (2022) *Zločini protiv čovječnosti: ka zaštiti humanosti i ljudskoga dostojanstva*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 59, br. 2, str. 409.

⁶³ Valja imati na umu da iako svi međunarodni zločini čine *jus cogens*, imperativne norme međunarodnog prava ne odnose se samo na zabranu međunarodnih zločina. Tako, V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *op. cit.*, str. 182; Usp. B. Petrović, D. Jovašević (2010) *Međunarodno krivično pravo*, Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 135.

⁶⁴ A. Cassese (2005) *Međunarodno krivično pravo*, prijevod: O. Račić *et al*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, str. 26.

⁶⁵ Prema: V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *op. cit.*, str. 182.

⁶⁶ U ovome smislu, a za svrhe komparacije, konsultirati sljedeće izvore: *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, *Judgment*, *I.C.J. Reports* 2012, p. 99; *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, *Merits*, *Judgment*, *I.C.J. Reports* 2010, p. 639; *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)*, *Judgment*, *I.C.J. Reports* 2004, p. 12; v. i predmet pred Međunarodnim sudom: *Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France)* (Equatorial Guinea, Application Instituting Proceedings od 13. juna 2016).

⁶⁷ M. C. Bassiouni (1996) *op. cit.*, str. 63.

⁶⁸ J. Andrassy (1976) *op. cit.*, str. 358; J. Andrassy (1978) *Međunarodno pravo*, 7. izd, Zagreb: Školska knjiga, str. 358.

girati. Zato se i stvaraju posebne organizacije sa svrhom da štite određene najviše interese (Ujedinjene nacije).“⁶⁹

Pojam *međunarodni zločin* obuhvata zapravo najteža djela protiv međunarodnoga prava, međunarodnopravnoga poretka, međunarodnopravne zajednice, odn. međunarodne zajednice država i međunarodnih organizacija. Interesantno je istaknuti sljedeću misao da posljedica činjenja međunarodnih zločina predstavlja posredni atak na države i njihove međunarodne odnose. Iz ovoga vidimo da međunarodni zločini ne samo da u većini slučajeva „potječu“ od država⁷⁰, već ih i indirektno napadaju. U tome smislu valja ukazati:

„međunarodni zločin – i u tome je njegova duboka osobenost, time se odlikuje on od zločina u smislu nacionalnoga prava – javlja se kao povreda jednog od najvažnijih dobara ljudskoga društva, kao povreda veza među državama, među nacijama i zemljama. Međunarodni zločin upravljen je na pogoršanje, zategnutost, raskid te veze. [...] Stoga s punom osnovanošću ovdje može biti riječi o internacionalnome, međunarodnome, međudržavnome deliktu (fr. *delicts des gens*). Međunarodni zločin, prema tome, mora se odrediti kao narušenje međunarodnoga općenja. Takva je njegova materijalna karakteristika.“⁷¹

Međunarodni zločin se, kao takav, u međunarodnome pravu afirmirao u praksi Međunarodnoga suda nakon Drugoga svjetskoga rata.⁷² S ovim u vezi se referiramo na Savjetodavno mišljenje iz 1951. o *Rezervama na Konvenciju o genocidu iz 1948*, u kojemu je Sud istaknuo da uskrata prava na opstanak i na život čitavim ljudskim grupama predstavlja genocid kao zločin po međunarodnome pravu.⁷³ Tu je i presuda Suda u predmetu *Barcelona Traction* iz 1970. koja, premda ne spominje međunarodne zločine, utvrđuje da

„treba povući bitnu razliku između obaveza država prema međunarodnoj zajednici u njezinoj cjelini i onih koje nastaju prema nekoj drugoj državi u okviru diplomatske zaštite. One prve, po njihovoj naravi odnose se na sve države. S obzirom na važnost prava o kojima se radi, sve države mogu imati pravni interes u njihovoj zaštiti; to su obaveze *erga omnes*. Takve obaveze deriviraju, naprimjer, u današnjemu međunarodnom pravu, u stavljanju izvan zakona akata agresije i genocida [...].“⁷⁴

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ S ovim u vezi, v. npr. čl. I st. 1. Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina *apartheida* u kojem se, između ostaloga, govori o *politikama i praksama apartheida*, ali i sličnim *politikama i praksama* rasne segregacije i diskriminacije.

⁷¹ M. D. Marković (1973) Nirnberško suđenje – primjena novih načela u međunarodnom krivičnom pravu, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, br. 2/1973, Beograd, str. 173-185, prenijeto u: Đ. N. Lopičić (prir.) (2006) *Međunarodno krivično pravo*, Beograd: Službeni glasnik, str. 423.

⁷² V. Đ. Degan (2011) *op. cit.*, str. 386.

⁷³ „Porijeklo Konvencije pokazuje da je namjera Ujedinjenih nacija bila da se osudi i kazni genocid kao „zločin po međunarodnome pravu“ (*Reservations to the Convention on Genocide, Savjetodavno mišljenje: I.C.J. Reports 1951, p. 15* (str. 23)).

⁷⁴ *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Presuda, I.C.J. Reports 1970, p. 3.* (str. 32, par. 33, 34). Usp. V. Đ. Degan (2011) *op. cit.*, str. 386.

Pored aktivnosti Međunarodnoga suda, države su same ulazile u međunarodnopravne odnose u kojima su sklapale međunarodne ugovore, koji u svojim tekstovima koriste izraz *međunarodni zločin*. Tako Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata iz 1949. i Prvi dopunski protokol iz 1977. određuju što se podrazumijeva pod teškim kršenjima ovih međunarodnih ugovora i što predstavlja *ratni zločin* u međunarodnome pravu.⁷⁵ Istina, u ovim ugovorima ne upotrebljava se izraz *međunarodni zločin*, međutim smatramo da je izraz „teška(e) povreda(e)“ (eng. *grave breach(es)*) samo sinonim za međunarodni zločin.⁷⁶ Zapravo, „niti u jednoj se debati od završetka Drugoga svjetskoga rata nije dovedeno u pitanje da teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. formiraju dio *core crimes* koji su kažnjivi od svih država.“⁷⁷ S druge strane, sve do početka 1990tih teško da je postojao ijedan primjer u kojem je primjena odredaba o teškim povredama ovih konvencija bila testirana – tek se s obrazovanjem ICTY-a i ICTR-a raspravlja o primjeni odredaba o teškim povredama i njihovome sadržaju u kontekstu specifičnih predmeta *ratnih zločina*.⁷⁸

Od 1945. države usvajaju i statute međunarodnih sudova i tribunala te internacionaliziranih i mješovitih sudova/tribunala, koji u pogledu nadležnosti *ratione materiae* sude počiniteljima međunarodnih zločina. Međutim, ovi sudovi i tribunali ostvaruju isključivo krivični progon pojedinaca slijedom međunarodnopravnih pravila da činjenje međunarodnih zločina povlači individualnu krivičnu odgovornost. ILC je zastupala tezu da su „zločini po međunarodnome pravu“, kod kojih države *imaju obavezu da kazne* njihovo izvršavanje, jedinstvena kategorija koju čine zločini protiv mira, zločini protiv čovječnosti i ratni zločini u užemu smislu.⁷⁹

Na temelju načela individualne krivične odgovornosti za međunarodne zločine ILC je 1996.⁸⁰ tako usvojila Nacrt Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti

⁷⁵ Opširnije o ovoj skupini međunarodnih zločina u: E. Omerović (2021) Ratni zločini kao sustavno kršenje ljudskih prava i zaštite osoba u uvjetima oružanih sukoba, *Godišnjak Pravnog fakulteta. Tematski broj sa III naučne konferencije „Ljudska prava pred izazovima stvarnosti“*, vol. 5, br. 5, str. 155-192.

⁷⁶ Na ovome tragu je i V. Đ. Degan (2011) *op. cit.*, str. 386; Najznačajniji izvor u aktuelnome sistemu pravila o ratnim zločinima svakako su Ženevske konvencije iz 1949, zajedno s Dopunskim protokolom I iz 1977. te statuti međunarodnih sudskih foruma. Cf. M. Majić (2005) *Ratni zločin u međunarodnom krivičnom pravu*, Beograd: Tehnička knjiga, str. 56.

⁷⁷ H. Fischer (2000) Grave Breaches of the 1949 Geneva Conventions, u: G. Kirk McDonald, O. Swaak-Goldman (eds.) *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law. The Experience of International and National Courts*, vol. I, Commentary, The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, str. 67.

⁷⁸ *Ibid.* Kurziv autora.

⁷⁹ R. Ago, *Fifth Report on State Responsibility, Yearbook of the ILC, 1976*, vol. II, Dio prvi, str. 32. Originalni navodnici, kurziv autora.

⁸⁰ Instrument usvojen na 48. zasjedanju Komisije i predat Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija kao dio Izvještaja Komisije s ovog zasjedanja. Objavljen u: *Yearbook of the International Law Commission, 1996*, vol. II, Dio drugi.

čovječanstva, s kojim je međunarodnopravna zajednica imala intenciju kodificirati osnovna načela međunarodnog krivičnog prava, kao da se i u jednom pravnom instrumentu obuhvate i odrede svi međunarodni zločini *stricto sensu*. Nacrt Kodeksa je produkt petnaestogodišnjega rada, diskusija i analiza unutar ILC-a i obilježava drugi veliki pokušaj UN-a u proteklih 70 godina „da predstave sveobuhvatni i univerzalni normativni okvir za međunarodno krivično uređenje.“⁸¹ Središnje komponente takvoga režima jesu utemeljenje međunarodnoga krivičnoga suda i usvajanje kodeksa međunarodnih zločina koji povlače individualnu odgovornost.⁸² Međutim, taj je dokument i ostao u formi nacрта⁸³, dok je predmetna kodifikacija ostvarena dvije godine kasnije, usvajanjem Rimskoga statuta 1998, koji predviđa stvarnu nadležnost ICC-a za četiri međunarodna zločina *stricto sensu*.

2.3. Međunarodni zločini u užem smislu (*stricto sensu*)

Međunarodni zločin *stricto sensu* se u teoriji međunarodnoga krivičnoga prava, kao i u praksi međunarodnih sudskih tijela, posebno *ad hoc* međunarodnih krivičnih tribunala, određuje na osnovu anglosaksonske koncepcije općega pojma krivičnoga djela, prema kojoj se pojam bića međunarodnoga krivičnoga djela određuje na osnovu dva konstitutivna elementa: 1) onog objektivnog (lat. *actus reus*) i subjektivnog (lat. *mens rea*) elementa.⁸⁴ I definicija međunarodnoga zločina u Rimskome statutu uključuje dva različita aspekta; prvi upućuje na *objektivnu* stranu djela, dok se drugi aspekt odnosi na *subjektivni* dio zločina, tj. „na pretpostavke ili preduvjete koji su u relaciji s mentalnom komponentom određene zabranjene radnje, odnosno ponašanja (*mens rea*), a ta se dualistička priroda reflektira u čl. 30. Rimskoga statuta.“⁸⁵ Objektivni element odnosi se na

⁸¹ T. L. H. McCormack, G. J. Simpson (1994) The International Law Commission's Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind: An Appraisal of the Substantive Provisions, *Criminal Law Forum*, vol. 5, No. 1, str. 2.

⁸² *Ibid.*

⁸³ M. C. Bassiouni je 1996. bio mišljenja da je rad ILC-a u ovome dijelu formuliranja Nacrta Kodeksa nedovoljan, jer je u ovoj oblasti bila potrebna sveobuhvatna međunarodna kodifikacija koja će nastojati prevazići sve do tada detektirane probleme i poteškoće (M. C. Bassiouni (1996) *op. cit.*, str. 74). Tvrdio je da je tadašnja praksa država nedostatna da bi mogla utemeljiti čvrstu pravnu osnovu u cilju argumentiranja da se obaveze koje proistječu iz *jus cogens* zločina zapravo imaju smatrati pravnim obavezama (*Ibid.*). Problemi se u ovome smislu, po nama, mogu još pronaći od pokušaja pravilnoga definiranja međunarodnih zločina pa do toga koja to djela pripadaju zločinima *jus cogens*. Međutim, „nakon usvajanja Rimskoga statuta u 1998. više nema potrebe da se taj nacrt usvoji i da stupi na snagu kao ugovorni instrument.“ (V. Đ. Degan (2011) *Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima, rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, vol. No. 48=510, Zagreb, str. 268*).

⁸⁴ Usp. Z. Stojanović (2008) *Međunarodno krivično pravo*, 6. dop. izd, Beograd: Pravna knjiga, str. 67; V. Đ. Degan, B. Pavišić, V. Beširević (2011) *Međunarodno i transnacionalno krivično pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i Službeni glasnik, str. 139.

⁸⁵ M. Škulić (2006) *Oblici učestvovanja u ostvarenju krivičnog djela – (sa)izvršilaštvo i saučesništvo u Rimskom statutu*, u: Đ. N. Lopičić (prir.) (2006) *op. cit.*, str. 167. Također v. H. von Hebel

radnju izvršenja djela, dok subjektivni element označava vinost ili krivnju. Otuda samo definiranjem oba konstitutivna elementa možemo imati cjelovito određenje bića međunarodnoga zločina, odn. isključivo njihovim dokazivanjem izvan svake razumne sumnje (eng. *beyond reasonable doubt*) možemo utvrditi odgovornost počinitelja takvoga djela.

Slijedom prethodnoga dolazimo do određenja međunarodnoga zločina iz ugla međunarodnoga krivičnoga prava, u smislu da oni predstavljaju „kršenja međunarodnih pravila koja povlače individualnu krivičnu odgovornost pojedinaca (za razliku od odgovornosti država [i međunarodnih organizacija] u čije ime pojedinci mogu djelovati kao njihovi organi [ili agenti]).“⁸⁶

Međutim, što ako želimo ispitati međunarodnu odgovornost države i međunarodne organizacije za međunarodne zločine *stricto sensu* (eng. *core crimes*), kojoj skupini pripadaju: 1) zločin genocida; 2) zločini protiv čovječnosti; 3) ratni zločini; i 4) zločin agresije (eng. *crime of genocide, crimes against humanity, war crimes, crime of aggression*⁸⁷). Ovo su međunarodni zločini *stricto sensu* (u užem smislu), jer se „inkriminacijama navedenih zločina štite vrijednosti koje cijela međunarodna zajednica smatra važnim i čijim se kršenjem ugrožava i sam opstanak te zajednice.“⁸⁸ U grupu međunarodnih zločina *stricto sensu* spadaju ona djela „kod kojih je njihov međunarodni karakter i zainteresiranost međunarodne zajednice posebno izražena“⁸⁹, u smislu sprečavanja i kažnjavanja tih zločina⁹⁰, a kojim se štite najvažnije vrijednosti međunarodnopravnoga poretka (zajednice). Stoga se međunarodni zločin *stricto sensu* može shvatiti da nastaje, tj. da se izvršava teškom povredom međunarodne obaveze koju neka država ili međunarodna organizacija imaju prema cijeloj međunarodnoj zajednici. Prema tome, ovo se djelo izvršava povredom imperativne norme općega međunarodnog prava, koja djeluje ili proizvodi pravno dejstvo *erga omnes per se*.

Dakle, međunarodni zločini *stricto sensu* predstavljaju takve međunarodne zločine, koji su izravno inkriminirani pravilima međunarodnoga krivičnoga prava, „za koje to pravo predviđa i jurisdikciju međunarodnih sudova“⁹¹ i tribunala. I nadležnost ICC-a ograničena je na pomenute *međunarodne zločine*, odnosno na „najteže zločine koji su takvima proglašeni od strane cjelokupne međunarodne zajednice.“⁹² Otuda se, s doktrinalnoga stajališta⁹³, kao osnovne karakteristike ovih

(2001), *Elements of Crimes*, u: R. S. Lee (ur.) *The International Criminal Court – Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence*, New York: Transnational Publishers, str. 14.

⁸⁶ A. Cassese (2005) *op. cit.*, str. 26.

⁸⁷ Ili *war of aggression* (bos. agresivni rat) temeljem terminologije čl. 5. Dodatka Rezoluciji Opće skupštine UN-a, br. 3314 iz 1974.

⁸⁸ V. Đ. Degan, B. Pavišić, V. Beširević (2011) *op. cit.*, str. 139; A. Cassese (2005) *op. cit.*, str. 26.

⁸⁹ Z. Stojanović (2008) *op. cit.*, str. 121.

⁹⁰ A. Cassese (2005) *op. cit.*, str. 27.

⁹¹ V. Đ. Degan, B. Pavišić, V. Beširević (2011) *op. cit.*, str. 139.

⁹² Čl. 5. st. 1. Rimskoga statuta iz 1998.

⁹³ Cf. V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *op. cit.*, str. 186.

djela navode sljedeće: 1) ovi međunarodni zločini imaju dvostruku prirodu odgovornosti. Njihovo učinjenje povlači krivičnu odgovornost pojedinca⁹⁴ i pravnu odgovornost države⁹⁵, ali i međunarodnih organizacija⁹⁶; 2) međunarodnim zločinima se teško i sistematski povređuju temeljna ljudska prava i osnovne slobode⁹⁷; 3) međunarodni zločini u pogledu krivičnoga gonjenja i njihova kažnjavanja ne zastarjevaju⁹⁸; 4) međunarodni zločini imaju svoj izvor u kogentnim obavezama *erga omnes per se*⁹⁹; 5) opće međunarodno pravo nameće obavezu državama da ne krše osnovne norme koje zabranjuju njihovo vršenje kao međunarodnu obavezu *erga omnes per se*¹⁰⁰.

Primjera radi, malo je vjerovatno da se piratstvo i *apartheid*, a slijedom navedenoga, mogu svrstati u međunarodne zločine *stricto sensu* (dakle, u istu grupu sa zločinom genocida, zločinima protiv čovječnosti, ratnim zločinima i zločinom agresije)¹⁰¹ ili, pak, u transnacionalna krivična djela¹⁰². A. Cassese, a glede ovo-

⁹⁴ Npr. čl. IV UN Konvencije o genocidu; čl. 7. Statuta ICTY-a; čl. 6. Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu (ICTR); čl. 25. Rimskoga statuta ICC.

⁹⁵ Prema međunarodnopravnome načelu u pravu o odgovornosti država i međunarodnih organizacija: čl. 1. Nacrta Pravila o odgovornosti država iz 2001.

⁹⁶ Čl. 3. Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011.

⁹⁷ U tom smislu, čl. 40. i 41. Nacrta Pravila iz 2001 – ozbiljne povrede obaveza koje proistječu iz kogentnih normi općega međunarodnoga prava; čl. 41. i 42. Nacrta Pravila iz 2011. – istovjetno normiranje u pogledu pravne odgovornosti međunarodnih organizacija.

⁹⁸ Čl. 29. Rimskoga statuta ICC; Konvencija o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti od 26. novembra 1968.

⁹⁹ Usp. radi v. čl. 19 (međunarodni zločini i međunarodni delikti) Nacrta Pravila o odgovornosti države privremeno usvojenim od ILC-a na prvome čitanju 1996.

¹⁰⁰ Usp. čl. I, II, III UN Konvencije o genocidu. U ovome duhu, v. *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43; kao i *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia)* Judgment, I.C.J. Reports 2015, p. 3. O konvencijskim obavezama, v. E. Omerović (2021) Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida: izvor međunarodnih obaveza, u: *Genocid nad Bošnjacima: Srebrenica 1995-2020: uzroci, razmjere i posljedice*, vol. 1, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, str. 161-217.

¹⁰¹ B. Pavišić zastupa stajalište da se u međunarodne zločine *stricto sensu* ubrajaju gornja četiri zločina. Naime, „imajući u vidu odredbu čl. 5. Rimskoga statuta nema sumnje u to koji su najteži međunarodni zločini [...]. Osim tih *core crimes*, prema međunarodnome pravu postoje i drugi zločini kao što su piratstvo, prijevoz roblja, prijekid ili oštećenje podmorskih kablova i cjevovoda. Neki od tih zločina kao inkriminacija povijesno su nastali mnogo prije (npr. piratstvo u odnosu na genocid), ali se razlikuju od *core crimes* prema težini i po tome postoji li nadnacionalna nadležnost za ta krivična djela ili ne. Imajući u vidu drugonavedenu okolnost, valja zaključiti da se za sada u međunarodnoj zajednici većina međunarodnih zločina (*delicta juris gentium*) tretiraju kao transnacionalna krivična djela. To vrijedi i za neka novija krivična djela (npr. mučenje, terorizam, trgovina ljudima, krijumčarenje droge, krivična djela na štetu okoliša itd).“ Tako, B. Pavišić (2012) Kaznena djela po međunarodnom pravu, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, br. 10, god. 5, str. 13-14.

¹⁰² Postoje i shvatanja da u međunarodne zločine ne mogu spadati transnacionalna krivična djela. Usp. A. Cassese (2005) *op. cit.*, str. 28. Za šire o potonjim, v. I. Bantekas, S. Nash (2003) *Intern-*

ga, u međunarodne zločine ubraja samo ratne zločine, zločine protiv čovječnosti, genocid, mučenje¹⁰³ „(za razliku od mučenja kao jedne od vrsta ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti), agresiju i neke od ekstremnih oblika terorizma (teška djela međunarodnoga terorizma koja podržava ili tolerira država). Pojam zločina o kojima ovdje govorimo ne obuhvata druge vrste.“¹⁰⁴ Tako piratstvo i *apartheid* nisu ni transnacionalna krivična djela jer se čine na određenome području (na otvorenome moru, dakle izvan jurisdikcije država ili na području jedne države – Južnoafričke Republike). S druge strane, cijenimo da piratstvo i *apartheid*, kao međunarodna krivična djela, ne mogu biti, strogo uzevši, ni međunarodni zločini *stricto sensu*, već držimo da je najispravnije uzeti da pripadaju skupini međunarodnih zločina *lato sensu*, budući da na osnovu osnovnih značajki međunarodnih zločina, *apartheid* još uvijek nema status zločina po običajnome pravu, „po svemu sudeći zbog toga što je prostorno i vremenski ograničeno. [...] Ipak, činjenica da čl. 7 (1) (j) Statuta Međunarodnoga krivičnoga suda daje tom Sudu nadležnost i za *apartheid* [u okviru zločina protiv čovječnosti], i da čl. 7 (2) (h) sadrži definiciju toga zločina, može postupno voditi i ka stvaranju odgovarajućeg običajnog pravnog pravila“¹⁰⁵, jedino ako takvi predmeti dođu pred ovaj Sud. U istome smislu, čl. I. tč. 1. Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina *apartheida* iz 1973. stipulira da države ugovornice izjavljuju „da je *apartheid* zločin protiv čovječnosti i da su nečovječna djela koja proizilaze iz politike i prakse *apartheida* i druge slične politike i prakse rasne segregacije i diskriminacije [...] zločini koji su protivni načelima međunarodnoga prava, a posebno ciljevima i načelima Povelje UN-a te da predstavljaju ozbiljnu prijetnju međunarodnome miru i sigurnosti.“¹⁰⁶

tional Criminal Law, 2. izd, London: Cavendish Publishing Limited, str. 49-91; S. Softić (2013) *Transnacionalno krivično pravo*, *Pravna misao*, br. 1-2/2013, Sarajevo, str. 9 *et seq.*

¹⁰³ Mučenje (tortura) je kao takvo pojmovno određeno i definirano u UN Konvenciji protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja iz 1984.

¹⁰⁴ A. Cassese (2005) *op. cit.*, str. 27. Međunarodno krivično djelo piratstvo se po mišljenju ovoga pisca još uvijek ne kažnjava radi zaštite vrijednosti *zajednice* – može se smatrati običnom pljačkom na otvorenome moru, koja vrlo često može uključivati ubistvo ili mučenje. U pogledu *apartheida*, može se tvrditi da se on kao takav po međunarodnome običajnome pravu ne može smatrati zločinom koji povlači krivičnu odgovornost pojedinaca, iako je vjerovatno zabranjen kao *državni delikt* (A. Cassese (2005), *op. cit.*, str. 28). Drugi kurziv naknadno dodan. Usporedbe radi, A. Aust u međunarodne zločine ubraja piratstvo, ropstvo, genocid, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i agresiju (A. Aust (2009) *op. cit.*, str. 269-272). Također, usp. gledište da se, što se tiče pravne kvalifikacije propisa Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina *apartheida*, može ustvrditi „da su njezina pravila u praksi i pravnoj svijesti, osobito članica UN, stekla status pravila općega međunarodnoga prava kogentne naravi.“ (V. Crnić-Grotić (1996) *op. cit.*, str. 351).

¹⁰⁵ A. Cassese (2005) *op. cit.*, str. 28.

¹⁰⁶ „Konstatacija da je *apartheid* rezultat, prije svega, politike i da kao takav predstavlja prijetnju međunarodnome miru i sigurnosti, jasno upućuje na zaključak da takvu politiku samo država može utvrđivati i provoditi. Uostalom, to je potvrđeno i u [istina, 2001. napuštenome] čl. 19. Nacrta pravila o odgovornosti država u međunarodnome pravu, u kome je navedeno (st. 3. tč. c) da međunarodni zločin države predstavlja ozbiljno kršenje široke skale međunarodnih obaveza suštinskoga značaja za obezbjeđenje ljudskoga bića, takve kao što su zabrana ropstva, genocida i *apartheida*.“

2.4. Zajednički imenitelj

U ovome ćemo dijelu, slijedom prezentiranoga, predložiti neke osnovne odlike *međunarodnih zločina* s gledišta pravne doktrine, odn. skupinu karakteristika koje nalazimo u pravnoj literaturi, u učenjima teoretičara. U pitanju su: 1) povreda najviših vrijednosti međunarodne zajednice (supstancijalni sastojak); 2) određenost međunarodnih zločina međunarodnim pravom (formalni sastojak); 3) protivnost međunarodnih zločina međunarodnome pravu;¹⁰⁷ 4) dvostruka priroda međunarodnih zločina;¹⁰⁸ 5) zabrana da se međunarodni zločini koriste kao mjera

(Z. Vučinić (1999) *Krivična odgovornost države u međunarodnome pravu*, Beograd: Službeni list SRJ, str. 67). Također, valja ukazati na činjenicu da su se još u najstarije vrijeme pirati tretirali kao *hostes humani generis* (Đ. Vuković (2006) Prilog pojmu međunarodnog krivičnog djela, u: Đ. N. Lopičić (prir.) *op. cit.*, str. 280) (prenijeto iz: *JRMP*, br. 1-3/1996, str. 159-165). Ovo su prilozi tezi da *apartheid* doseže težinu međunarodnih zločina u međunarodnome pravu.

¹⁰⁷ B. Petrović, D. Jovašević (2010) *op. cit.*, str. 139.

¹⁰⁸ Dualitet odgovornosti kod ovih međunarodnih zločina danas je vrlo aktuelno pitanje. Dualitet se ogleda u tome da u nekim slučajevima činjenje međunarodnoga zločina povlači krivičnu odgovornost pojedinca i međunarodnu odgovornost države. Dualitet odgovornosti, samo ovoga puta države i međunarodne organizacije, uvodi se 2011, usvajanjem Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija. Štaviše, čini se da danas možemo govoriti i o *trialitetu* odgovornosti za međunarodni zločin, kada se za isto djelo utvrđuje krivična odgovornost pojedinca i međunarodna odgovornost države, ali nekada i međunarodna odgovornost međunarodne organizacije, što će izravno ovisiti od slučaja do slučaja. Kada su u pitanju međunarodni zločini *stricto sensu*, pogrešno je „u svim aspektima odjeljivati odgovornost države i osobnu krivičnu odgovornost pojedinaca. Neki od njih, poput genocida i zločina protiv humanitarnoga prava, zabranjeni su općim konvencijama koje, uz njihovu definiciju, predviđaju oba oblika [pravna režima] odgovornosti.“ (V. Đ. Degan (2008) Dualitet međunarodne odgovornosti države i pojedinca za zločin genocida – pitanje tereta dokazivanja, u: B. Pavišić (ur.) *Decennium Mozartianense, Zbornik radova, Deset godina rada Zavoda za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta u Rijeci*, Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 38). Tako se ovi pravni režimi odgovornosti, iako imaju svoje zajedničke osnove, no i bitne razlike, na neki način nekada međusobno prožimaju, u smislu da se ponekada, posebno kod nekih međunarodnih zločina, imajući prvenstveno u vidu postojanje plana, politike i prakse za njihovo učinjenje, ne mogu doslovno mehanički razdvajati. Npr. agresija je općenito priznata kao međunarodni zločin koji kao takav u isto vrijeme povlači krivičnu odgovornost pojedinca i međunarodnu odgovornost države ili skupine njih. Aktuelna je dilema da li se agresija u svome klasičnome značenju i određenju, temeljem čl. 1. Dodatka Rezoluciji Opće skupštine UN-a, br. 3314 iz 1974. može smatrati međunarodnim zločinom koji može biti počinjen od međunarodne organizacije, odn. da li se neka međunarodna organizacija može pojaviti kao subjekt počinjenja agresije i vođenja agresivnoga rata. Prema odredbi iz odnosnoga člana, rekli bismo da ne može, s obzirom na terminologiju i datu definiciju: „agresija je upotreba oružane sile od države protiv suvereniteta, teritorijalnoga integriteta ili političke neovisnosti druge države.“ Prema ovome određenju, međunarodna organizacija se ne bi mogla pojaviti ni kao objekt napada, odn. povrijeđeni međunarodnopravni subjekt, budući da njoj, kao takvoj, nisu inherentne odlike i izrazi poput suvereniteta, teritorijalnoga integriteta (ona nema svoju teritoriju u smislu kako se definira državno područje) ili političke neovisnosti (o ovome bi se dalo diskutirati u kontekstu organizacije i njezine strukture upravljanja u najširem opsegu). U pogledu zločina genocida, pobliže u ovome smislu: V. Đ. Degan (2008) *op. cit.*, str. 35-60. Jednako tako, v. B. I. Bonafè (2009) *The Relationship Between State and Individual Responsibility for International Crimes*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

represalija u slučaju počinjenja istih zločina od druge strane; 6) „opće međunarodno pravo nameće svim državama obavezu da ne krše temeljne norme koje zabranjuju međunarodne zločine, kao obavezu *erga omnes*“¹⁰⁹; 7) nezastarivost međunarodnih zločina. Jednako tako, prema A. Casseseu¹¹⁰, međunarodni zločini *kumulativno* obuhvataju sljedeće: 1) povredu međunarodnih *običajnih* pravila (kao i odredaba međunarodnih ugovora, bilo da kodificiraju ili detaljno izlažu običajno pravo ili doprinose njegovu stvaranju)¹¹¹; 2) pravila čija je svrha da štite *vrijednosti* koje cijela međunarodna zajednica smatra važnima i koja, suglasno tome, obavezuju sve države i međunarodne organizacije. Te vrijednosti pronalazimo izloženima, „mada ne uvijek u mnogo riječi“¹¹², u međunarodnim instrumentima od kojih su za svrhe našega rada najznačajniji Povelja UN iz 1945. i skoro svi univerzalni i regionalni mnogostrani međunarodni ugovori u području ljudskih prava i fundamentalnih sloboda. Tu su još neki mnogostrani međunarodni ugovori koji štite ove vrijednosti, ne na način da ih izravno proklamiraju, nego u smislu da zabranjuju ponašanje koje im je suprotno, poput UN Konvencije o genocidu te Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava oružanih sukoba i Dopunskih protokola¹¹³; 3) postoji univerzalni interes u cilju suzbijanja tih zločina;¹¹⁴ 4) „ako je izvršitelj djelovao u nekom službenom svojstvu (kao državni ili vojni zvaničnik) ne može se pozivati na imunitet od građanske ili krivične jurisdikcije“¹¹⁵

Zaključno držimo da se međunarodni zločini dijele na dvije grupe: 1) međunarodni zločini *stricto sensu*; i 2) (drugi) međunarodni zločini (u širem smislu (*lato sensu*)). U prvu grupu uputno je ubrojiti samo četiri međunarodna zločina prema

¹⁰⁹ Stoga se propisi iz kodifikacijskih konvencija koje pružaju definiciju nekog međunarodnog zločina (poput genocida) jako brzo transformiraju u opće običajno međunarodno pravo. V. Đ. Degan, B. Pavišić (2005) *op. cit.*, str. 186.

¹¹⁰ A. Cassese (2005) *op. cit.*, str. 26-27; Također i: D. Jovašević (2010) *Međunarodna krivična dela: odgovornost i kažnjivost*, Niš: Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, str. 133-134.

¹¹¹ *Ibid.*, str. 26.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Isto tako, v. Međunarodnu konvenciju o suzbijanju i kažnjavanju zločina *apartheida*, UN Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, kao i čl. 101. UN Konvencije o pravu mora.

¹¹⁴ S ovim u vezi je opći pojam univerzalne nadležnosti u međunarodnome pravu.

¹¹⁵ D. Jovašević (2010) *op. cit.*, str. 134. Vrlo zanimljiv pogled na ovu problematiku daje N. Vukčević (2010) Predsednički imunitet kao štit od odgovornosti za međunarodne zločine, *Pravni zapisi, god. I, br. 2*, str. 400-410. Usp. s povlasticama i imunitetima međunarodnih organizacija i njihovih međunarodnih službenika, u: D. Lapaš (2008) *op. cit.*, str. 95-109. U ovome duhu su vrlo zanimljivi predmeti pred Međunarodnim sudom, a koje smo ranije već naveli: *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, *Judgment, I.C.J. Reports 2012*, p. 99; *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, *Merits, Judgment, I.C.J. Reports 2010*, p. 639; *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)*, *Judgment, I.C.J. Reports 2004*, p. 12; v. i predmet: *Immunities and Criminal Proceedings (Equatorial Guinea v. France)* (Equatorial Guinea, Application Instituting Proceedings od 13. juna 2016).

međunarodnome pravu: 1) zločin genocida; 2) zločini protiv čovječnosti¹¹⁶; 3) ratni zločini; i 4) zločin agresije, koji čine tzv. *core international crimes*.¹¹⁷ Skupini drugih međunarodnih zločina pripadaju zločin mučenja (tortura), zločin terorizma, ali i zločin *apartheida* (možda i kroz oblik zločina protiv čovječnosti) te piratstvo.

3. Umjesto zaključka: ka smislenom i razboritom uređenju predmetne materije

U radu smo ustvrdili da međunarodni zločin nema istovjetno značenje s međunarodnim krivičnim djelom i da je, svakako, međunarodno krivično djelo širi pojam od međunarodnoga zločina kao takvoga. S druge strane, određujemo da su međunarodno krivično djelo (ali isključivo u svome užem smislu i značenju!) i međunarodni zločin – sinonimi. Jednako tako, svaka povreda međunarodne obaveze države i međunarodne organizacije koja je njima pripisiva predstavlja međunarodno protupravno djelo za svrhe međunarodne odgovornosti ovih međunarodnopravnih osoba. Međutim, nije svako međunarodno protupravno djelo međunarodno krivično djelo ili međunarodni zločin, dok suprotno, svi međunarodni zločini, ali i međunarodna krivična djela, pod određenim okolnostima, pripadaju međunarodnim protupravnim djelima za potrebe međunarodne odgovornosti međunarodnopravnih subjekata.

Čini se da svi međunarodni zločini predstavljaju zločine *jus cogens*, što se može zaključiti temeljem sljedećih karakteristika: 1. postojanje *opinio juris*, što reflektira priznanje da su ovi zločini dio općega običajnog prava; 2. jezik preambula ili drugih odredaba ugovora indiciraju da ovi zločini imaju viši status u međunarodnome pravu; 3. veliki broj država je ratificirao međunarodne ugovore koji definiraju ove zločine; i 4. postojale su i postoje *ad hoc* međunarodne istrage u pogledu ovih zločina.¹¹⁸ Sve ovo, po M. C. Bassiouniju, dokazuje pravnu snagu i svojevrsni viši status *jus cogens zločina* (lat/eng. *jus cogens crimes*).¹¹⁹

¹¹⁶ Ovoj skupini pripadaju i *mučenje* i *apartheid*, ne kao neovisni i autonomni zločini po međunarodnome pravu, već kao vrsta zločina protiv čovječnosti. Tako, čl. 7. st. 1. tč. (f) i (j) (mučenje i zločin apartheid) Rimskoga statuta. Također, v. čl. I st. 1. Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina *apartheida*, u kojem, između ostaloga, stoji: „Države stranke Konvencije izjavljuju da je apartheid zločin protiv čovječnosti [...]” Isto tako, v. Preambulu odnosne Konvencije. U konačnici, v. i UN Konvenciju o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti iz 1968, u kojoj se u čl. 1. st. 1. tč. (b) ukazuje da „nehumane radnje koje rezultiraju iz politike apartheida“ konstituiraju zločin protiv čovječnosti.

¹¹⁷ Čini se da se ovi međunarodni zločini po međunarodnome krivičnome pravu smatraju kažnjivima bez obzira da li su ili nisu zabranjeni nacionalnim krivičnim zakonodavstvom, i bez obzira koliko je vremena prošlo od njihovoga izvršenja, imajući u vidu da je predviđen institut njihove nezastarivosti [ovo sigurno za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine] (M. Majić (2005) *op. cit.*, str. 46).

¹¹⁸ M. C. Bassiouni (1996) *op. cit.*, str. 68.

¹¹⁹ Ovaj pisac smatra da postoji dovoljan pravni osnov da se sljedeća djela podvedu pod *jus cogens* zločine: agresija, genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini [dakle, svi međunarodni zločini *stricto sensu*], piratstvo, ropstvo, ropstvu slične prakse i mučenje (*Ibid*).

Na razini država i međunarodnih organizacija, kao izravnih počinitelja međunarodnoga zločina, postoji razmišljanje da sva svojstva *međunarodnoga zločina države*¹²⁰ i/ili međunarodne organizacije jesu potpuno identična sa svojstvom općeg međunarodnog krivičnog djela¹²¹ koji se primjenjuje za svrhe dokazivanja odgovornosti pojedinca, tako da se međunarodni zločin koji učini država ili međunarodna organizacija ne razlikuje od međunarodnoga zločina koji učini pojedinac. Uprošćeno, pojedinac ne čini jedan međunarodni zločin, a država i međunarodna organizacija drugi. Tako se međunarodna definicija zločina genocida temeljem čl. II UN Konvencije o genocidu uzima i kada ga pojedinac učini, ali i u situacijama kada se neka država pojavi kao njegov izravni učinitelj. Definicija toga zločina iz ove međunarodnopravne norme identična je i, kao takva, čini načelo legaliteta, odn. određenosti djela u pravnome propisu ispunjenim u svakome slučaju.

U konačnici donosimo, na osnovu goredatih osnovnih karakteristika i kumulativnih odrednica, a iz ugla pravnoga režima odgovornosti država i međunarodnih organizacija, vlastitu definiciju međunarodnoga zločina, prema kojoj je međunarodni zločin *svaka teška povreda međunarodnih običajnih pravnih pravila čija je svrha da štite najvažnije vrijednosti cijeloga čovječanstva, koju je međunarodnopravna zajednica priznala kao zločin i za koju postoji univerzalni interes za njezino sprečavanje i kažnjavanje*. Međunarodni zločin *stricto sensu* bi se mogao razlikovati od ostalih međunarodnih zločina, priznatih takvima od međunarodne zajednice, jedino u intenzitetu, gradaciji i sveobuhvatnosti povrede najvažnijih međunarodnih obaveza¹²², kao i u težini i dosegu protupravne posljedice, pa bi se na osnovu toga međunarodni zločin *stricto sensu* manifestirao u *najtežoj* povredi međunarodnih običajnih pravnih pravila¹²³, odn. kogentnih obaveza *erga omnes per se*.

¹²⁰ O pravnome konceptu zločina države – *crime d'État* – u drugoj studiji.

¹²¹ Z. Vučinić (1999) *op. cit.*, str. 21.

¹²² Svako djelo koje ima status *jus cogens* zločina ima dva elementa koji se ogledaju kroz (1) prijetnju miru i sigurnosti čovječanstva i (2) jer šokiraju savjest čovječanstva. Dakle, svaki se međunarodni zločin, npr. onaj *stricto sensu*, može prepoznati kroz pogađanje jedne od najviših vrijednosti međunarodne zajednice u cjelini: mira i sigurnosti za cijelo čovječanstvo, te u razini reakcije međunarodne zajednice – radnja i posljedica takvoga protupravnoga djela šokiraju čovječanstvo. No, svaki od *jus cogens* zločina ne mora nužno reflektirati koegzistenciju navedenih elemenata. Npr. zločin agresije je u svojoj suštini zločin protiv mira, dakle on će primarno zaprijetiti miru i sigurnosti čovječanstva, međutim, u stvarnosti neće svaki čin agresije načiniti prijetnju svjetskome miru. Dok genocid i zločini protiv čovječnosti svojim posljedicama i razmjerama šokiraju čovječanstvo, specifični primjeri ovih djela neće uvijek predstavljati prijetnju miru i sigurnosti svih ljudi na planeti. S druge strane, ratni zločini mogu zaprijetiti globalnome miru i sigurnosti, no njihovo vršenje predstavlja samo pogoršavajuću ili otežavajuću okolnost već prisutnoga uvjeta koji narušava mir i sigurnost - a to je da se oni čine u toku oružanoga sukoba, međunarodnoga ili nemeđunarodnoga. Jednako tako, a iz ugla stvarnosti i prakse, koliko će svaki ratni zločin šokirati čovječanstvo ovisi o kontekstu njegovog činjenja, o njegovim razmjerama i opsegu, odn. o kvalitativnoj i kvantitativnoj prirodi ovoga zločina (prema: M. C. Bassiouni (1996) *op. cit.*, str. 70).

¹²³ Npr. – „U svakome slučaju, općeprihvaćeno je da su većina odredaba Ženevskih konvencija iz 1949. danas postale dio univerzalno obavezujućega običajnoga prava.“ (G. H. Aldrich (2000) *Violations of the Laws or Customs of War*, u: G. Kirk McDonald, O. Swaak-Goldman (eds.) *op. cit.*, str. 100).

Enis Omerović, Ph.D. associate professor
Prince Sultan University, College of Law, Saudi Arabia

INTERNATIONALLY WRONGFUL ACT AND INTERNATIONAL CRIME: NORMATIVE REGULATION AS A RESPONSE OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY TO CERTAIN ACTS OF STATES AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Abstract: The paper will try to answer many dilemmas and legal (theoretical) constructions, and practical difficulties that are noticeable in the field of international law regarding the correct definition of an internationally wrongful act and possibly its forms. In addition, it should be analyzed whether, according to contemporary international law, international crimes fall within the scope of internationally wrongful acts according to its definition and based on secondary rules on the responsibility of states and international organizations (Draft Articles on Responsibility of States and International Organizations from 2001/2011). In terms of terminological settings, but also differences, the author considers that so far in the legal literature, in order to denote a violation of an international obligation committed by a state or international organization, ordinary and common terms were “international delict”, “delict”, “illegal act”, “international violation”. On the other hand, the United Nations International Law Commission uses internationally wrongful acts. Therefore, this paper will scientifically present its definition and observe it as the basis of the responsibility of states and international organizations. Equally, there is still no single definition of international crime, but it seems that, in theory and practice, it is generally accepted that the term is used for those crimes that concern all states because of their impact on international society and order and because of their particularly terrible nature. In addition, they threaten some typical values of humanity and provoke a strong reaction, such as the examples of organized, systematic or widespread violations of fundamental human rights and freedoms. Therefore, this term encompasses, in fact, the most brutal acts against international law, the international legal order, the international community of states and international organizations. However, by abandoning Article 19 of the final Draft Articles of State Responsibility, it is prudent to ask whether international crime nowadays is synonymous with serious breaches of obligations arising from imperative norms of general international law. It will also be considered whether such acts have more serious consequences than (other) internationally wrongful acts, and does this create a special legal regime of responsibility of the most important international legal entities

Keywords: internationally wrongful act, international delict, international criminal act, international crime, State responsibility, responsibility of international organization, UN International Law Commission, *jus cogens*